

راوی حکیم طوس

آیین یادبود زنده‌یاد جلال خالقی مطلق در مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی برگزار شد

گزارش

حمیدرضا محمدی روزنامه‌نگار

در مین دوستی و وطن خواهی جلال خالقی مطلق (۲۰ شهریور ۱۳۱۶، تهران - ۹ اسفند ۱۴۰۴، هامبورگ) هرچه بگوئیم، کم

چراغی پرفروز
در این مجلس کازم موسوی بنجوردی، رئیس مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی گفت: «امروز»

برای بزرگداشت و گرامیداشت یاد و خاطره بزرگمردی کرد هم آمده‌ایم که بی‌اغراق بیش از نیم‌قرن از لحظه‌لحظه زندگی پرثمر خود را بر سر شناخت هرچه بیشتر و بهتر شاهنامه فردوسی نهاد. اگر فردوسی طوسی، فرزانه بزرگ ایران زمین، بیش از هزار سال پیش، کاخی بلند از نظم پارسی بی افکند، زنده‌یاد دکتر جلال خالقی مطلق یکی از بهترین و شایسته‌ترین نگه دارندگان آن کاخ پرشکوه بود. او از هنگامی که شاهنامه را همچون هدف زندگی خود برگزید، تا واپسین دم کوشید با توجه به نسخه‌های معتبر و قابل استناد شاهنامه و مطالعات و بررسی‌های جانبی، از پژوهش‌های زبانی و لغوی تا تحقیقات حماسی و اسطوره‌ای، شاهنامه را تا حد ممکن، برکنار از انبوه تحریفات و تصرفات کوشش‌های بی‌بافت و سرفرازی زبان فارسی و فرهنگ ایرانی عرضه کند. کار شاهنامه، به‌راستی عزم و همتی همچون خود فردوسی می‌طلبد و اگر صاحب همتی عزم کار شاهنامه دارد، باید مانند شاعر بزرگوار این منظومه شگفت‌انگیز همه‌زندگی را وقف آن کند. دکتر خالقی در طول زمان کوشید شرایط تحقق هدف بزرگ خویش را هر چه بیشتر و بهتر در خود گرد آورد و اینک انبوه یادداشت‌ها و مقاله‌ها و از همه مهم‌تر متن شاهنامه تصحیح شده او بهترین گواه برای داوری است. با کوشش پنجاه ساله او اینک دلبستگی به این منظومه بلند و شاهکار بی‌مانند بشری، متنی مضبوط‌تر در دست دارند و با خاطری آسوده‌تری می‌توانند آن اساس مطالعات و پژوهش‌های بعدی قرار دهند. حتی اگر نسخه‌های هشت جلد و یادداشت‌های محققانه او در چهار جلد که مجلس باشکوه و خاطره‌انگیز رونمایی آن، در نوزدهم تیر ۱۳۸۶ در همین مرکز برگزار شد، راهنمایی بسیار ارزشمند و چراغی پرفروز بر سر این راه دشوار خواهد بود.»

مردون کهن به هم آمیخته بود و به کمان من، او الگوی ارجمند برای آیندگان بر جای نهاد. زنده‌یاد خالقی مطلق به درستی هدفی که برگزیده بود عقیده داشت و به آن همچون وظیفه‌ای مقدس می‌نگریست و اقتدر و ایستاده بود که شخصیت خود را واری تجلی‌ها و تجلی‌ها نگه داشته بود. شناخت هر چه بیشتر زنده‌یاد دکتر خالقی مطلق و روش علمی او در تصحیح شاهنامه و پژوهش‌های مربوط به شاهنامه لازم است و می‌توان آن را الگو و معیاری برای عرضه متون نظم و نثر کهن قرار داد؛ راه روشی که با شخصیت‌هایی چون علامه قزوینی و استاد مینوی شناخته می‌شود و دکتر خالقی هم در آن جایگاهی خاص و ممتاز دارد. اگر بزرگاری این مجلس حتی اندکی از حق دکتر خالقی مطلق را بر گردن دستداران ادب فارسی و فرهنگ ایران که در ۲۸ اردیبهشت ۱۳۸۵ به عضویت شورای عالی علمی مرکز ما درآمد و در ۲۰ تیر ۱۳۹۶ مدیریت علمی و سرپرستاری دانشنامه ادب حماسی ایران به ایشان محول شد، یادآوری کند، مایه کمال افتخار و سرفرازی خواهد بود.

فرزند صالح این سرزمین
ژاله آموزگار، استاد فرهنگ و زبان‌های باستانی دانشگاه تهران در این برنامه گفت: «می‌توانم

نکات برجسته مقالات دکتر خالقی که کمتر از آن صحبت شده است سخن بگویم ولی حوصله مجلس را می‌دانم. همان‌طور که می‌دانید رساله دکتری دکتر خالقی درباره زنان در شاهنامه است که اخیراً چاپ جدیدی از ترجمه فارسی آن در مجموعه انتشارات بنیاد موقوفات دکتر افشار به چاپ رسیده

رئیس مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی در ادامه تأکید کرد: «از هر سو که بنگریم دستاورد خالقی مطلق مانند خود شاهنامه پرشکوه و ستودنی است. او عشق به ایران و ادب فارسی را با روش علمی و تحقیقی در تصحیح

است و خوشبختانه فرصتی بوده است که دکتر خالقی بر آن نظارت کند و افزوده‌های مفیدی در حاشیه‌ها بدان بیفزاید. دکتر خالقی عزیز ما عمری پرپای و سعادت‌مند داشت. سده زیست ولی خوشبخت. چون سال‌های عمرش را در نیل به هدفی گذراند که برای او ارزشمند بود و بدان عشق می‌ورزید. او فرزند صالح این سرزمین بود که ایران را عاشقانه دوست داشت و به این دوستی بها داد. این سرزمین بود که او را از سرزمین خود بازمی‌داند. به قول خودش دینش را با همه عرضه متون نظم و نثر کهن قرار داد؛ راه روشی که با شخصیت‌هایی چون علامه قزوینی و استاد مینوی شناخته می‌شود و دکتر خالقی هم در آن جایگاهی خاص و ممتاز دارد. اگر بزرگاری این مجلس حتی اندکی از حق دکتر خالقی مطلق را بر گردن دستداران ادب فارسی و فرهنگ ایران که در ۲۸ اردیبهشت ۱۳۸۵ به عضویت شورای عالی علمی مرکز ما درآمد و در ۲۰ تیر ۱۳۹۶ مدیریت علمی و سرپرستاری دانشنامه ادب حماسی ایران به ایشان محول شد، یادآوری کند، مایه کمال افتخار و سرفرازی خواهد بود.»

راهی پایان تصحیح شاهنامه

سپس علی‌اشرف صادقی، عضو شورای عالی علمی مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی گفت: «دکتر خالقی

مطلق قسمت‌های الحاقی شاهنامه را شناساند و سروراز ناصر تشخیص داد. چون متنی نداریم که به خط فردوسی، یا از روی خط او نوشته شده باشد، درباره ضعف‌های شاهنامه جای تردید داریم که ممکن است تعبیر کرده باشد. خود خالقی هم پس از تصحیح شاهنامه، وقتی نسخه سن‌زوف پیدا شد و دید که این ضعف‌ها مرجع است آن راه مورد توجه قرار داد. در آینده هم ممکن است نسخه‌هایی پیدا شود و در نتیجه کمان نبرید است که کار تصحیح شاهنامه تمام شده است و سال‌ها ادامه خواهد یافت و

مطلق الگو و انگاره‌ای استثنایی و نادر در تحقیقات ایرانی است و این به خوی آلمانی او برمی‌گردد؛ از ابتدا می‌دانست می‌خواهد چه کند، نیم قرن همان کار را کرد و موفق هم بود و دستاوردش همین تصحیح شاهنامه و تحقیقات مفصلی است که در این باره سامان داده است. مرگ او خلل و خسارتی به پیکره مطالعات ایرانی و شاهنامه‌پژوهی وارد کرد.»

نحوه قرأت الفاظ شاهنامه

محمد افشین وفاپی، مدیرعامل بنیاد موقوفات افشار هم در این بزرگداشت گفت: «ماایلم به

ویژگی خاصی که کار خالقی و برخی از دانشمندان این سرزمین را از دیگران متمایز می‌کند اشاره کنم. مجتبی مینوی آنگاه که دیوان ناصرخسرو را تصحیح کرد مقابل هر بیت‌کی که معنای آن را درمی‌یافت علامت سؤال گذاشت تا محققان بتوانند درباره ابیات مشکل‌دار بحث کنند و احياناً به حل آنها بپردازند و کار را به پیش ببرند. بنابراین محققان بعدی این ابیات را به سهولت می‌یافتند و اگر نکته‌ای درباره آنها می‌دانستند یا می‌فهمیدند، می‌نوشتند و مشکل حل می‌شد. مینوی می‌توانست علامت سؤال نگذارد و خود را در معرض انتقاد این و آن قرار ندهد. طبعاً کسی هم از او نمی‌پرسید چرا اینجا علامت سؤال گذاشته‌ای؟ اما او این کار را کرد و باعث شد پس از او نیز کار به پیش برود. یعنی عملاً دامنه تصحیح خود را به پس از مرگش نیز کشاند و آن را ادامه داد. این در حالی است که برخی از مصححان متون که هیچ علامت سؤالی هم در کارشان نگذاشته‌اند متنباهای را فراهم کرده‌اند که در جای‌جای آن می‌توان بازنگری و اصلاح کرد. خالقی مطلق نیز به شیوه مینوی عمل کرد و افزون بر گذاشتن نشانه پرسش و تردید در متن، در یادداشت‌های شاهنامه به بحث درباب چگونگی خوانش درست مواضع مشکوک پرداخت. او در پیرایش جدیدتر خود از متن شاهنامه، پس از اصلاح برخی از نادرستی‌های پیشین، با بهره‌وری از دست‌نویس تازه‌یاب و معتبر بیروت بازنگری‌هایی دیگر هم در متن به عمل آورد. او در پیرایش دوم همچنین قدم در میدان دشواری گذاشت که کسی از او از هیچ مصحح دیگری توقع نداشته و ندارد و در واقع کسی هم تا به حال به چنین کاری دست نزده و آن تعیین تلفظ کلمات است آن گونه که شاعر، یعنی فردوسی ادا می‌کرده است. دوم شاهنامه، نتیجه مطالعاتش را درباره نحوه قرأت الفاظ شاهنامه، آن گونه که شاعر می‌خوانده، در حالی که هشتاد سالگی را پس پشت گذاشته بود، در کتابی با عنوان واج‌شناسی شاهنامه منتشر کرد. قرن به طور پیوسته مشغول تحقیق بوده مثال‌زدنی و ستودنی است. او در این مدت هزار با پذیرفتن بسیاری از محرومیت‌ها و مشقت‌ها، به گفته خود در هفت روز هفته بدون تعطیلی در عید و عزاء، روزانه بیش از ده ساعت به کار علمی پرداخته است. افسوس که در روزهای پایانی سال گذشته و در میان جراحات فراگیری که ایران کهن را درگیر مشکلاتی جدید کرده بود، غمی برغم‌ها افزوده شد و عمر پیرایر استاد جلال خالقی مطلق به پایان رسید. هرچند تحقیقات و کارهای درخشان خالقی خود چندین عمر را دربرمی‌گیرد و او نیز تمام همت و توان خود را صرف شاهنامه و شاهنامه‌پژوهی کرد. این فقدان درخشان را از ادامه پژوهش‌های ایران‌دوست محروم ساخت. دکتر خالقی حدود ۲۰ سال پیش در مجلس رونمایی از شاهنامه مصحح خود که در همین مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی تشکیل شد، سخنی از ویلی برانت، صدر اعظم نسل اول آلمان، برنده جایزه صلح نوبل نقل کرد که وصیت کرده بود روی سنگ قبرش بنویسند: «ما سعی خودمان را کردیم». خالقی شاهنامه‌های مختلف داخلی و به بار نشست. جا دارد در سوگ او هم‌زبان با حکیم فردوسی بگوئیم: دریغانه‌ی تو ایران زمین.

یادی از ایرج افشار

در پایان این مجلس سهیل محمودی، شاعر چند ریاعی وطنی خود را خواند. در این مراسم همچنین سخنرانی ایرج افشار در مجلس رونمایی شاهنامه جلال خالقی مطلق در مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی به تاریخ نوزدهم تیر ۱۳۸۶ و دو فیلم مستند کوتاه به نمایش درآمد.

۶۰ سال زیست عالمانه

درباره فعالیت‌ها و کارنامه علمی-پژوهشی جلال خالقی مطلق *

سجاد آیدنلو
شاهنامه‌پژوه و استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور اورمیه

هر عریزی که ز ما رفت نمی‌آید باز گرچه در ماتم او عمر تو شیون گردد دانشمندانی رفتی و سزد کز پس تو مادر دانش از این غصه سترون گردد بی‌گمان درباره فعالیت‌های علمی مرحوم دکتر جلال خالقی مطلق می‌توان ساعت‌ها به تفصیل و با بررسی جزئیات سخن گفت - اما به اقتضای فرصت بسیار کوتاهی که در اختیار بنده هست - اگر بخواهیم بیش از ۶۰ سال کوشش مستمر مطالعاتی و پژوهشی شادروان دکتر خالقی مطلق را در چهار بخش کلی تقسیم‌بندی و بررسی کنیم می‌توان به این مقولات قائل شد.

۱. تصحیح متن و زیرمجموعه‌های مرتبط با آن: شاید مشهورترین حوزه کاری مرحوم دکتر خالقی مطلق در میان عموم و حتی خواص علاقه‌مند فرهنگ و ادب ایران تصحیح بسیار ارزشمند و درخشانی است که ایشان از متن حماسه ملی ایران عرضه کرده است. کار روشمند، سترگ، زمان‌بر، تأثیرگذار و جریان‌ساز که درباره ویژگی‌ها و وجوه اهمیت بسیاری از استادان و صاحب‌نظران و این بنده کم‌ترین در جاهای مختلف شفاهی و مکتوب سخن گفته و نوشته‌ایم.

اما درباره اهمیت این تصحیح که پیش‌تر چندبار گفته‌ام و نوشته‌ام، تصحیح دکتر خالقی مطلق چاپ هشت جلدی آن ابتدا در آمریکا و بعد به همت مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی در ایران چاپ شد و در جلد ششم و هفتم به ترتیب دکتر محمود امیدسالار و شادروان دکتر ابوالفضل خطیبی با ایشان همکاری داشتند و بعد پیرایش دوم این تصحیح که انتشارات سخن چاپ کرد، با همه پیشنهادها و نکاتی که می‌توان درباره بعضی تصحیفات و خوانش‌های آن مطرح کرد، به لحاظ روش درست و علمی-انتقادی، به‌کارگرفته شده در این کار و استفاده از بیشترین و بهترین امکانات موجود، برای تصحیح متنی مانند شاهنامه، روشمندترین و بهترین متنی است که از شاهنامه فردوسی تا به امروز عرضه شده، با نهایت احترامی که برای همه کوشش‌های پیش و پس از این کار قائلیم.

۲. تالیف و ترجمه کتاب: در تألیف از رساله دکتری ایشان با نام «زبان در شاهنامه» که ابتدا به زبان آلمانی چاپ شد و بعد در ایران است، در خوب و یک ترجمه نادرخوهر عرضه شد، «حماسه»، «آه‌نامه شاهنامه» و «واج‌شناسی شاهنامه» آغاز می‌شود و به ترجمه‌هایی مثل «اساس اشتقاق تصحیح دکتر خالقی مطلق بسنجند و بطراز کند و لامحال سطح کار خود را بالا ببرد. پس الگوسازی و میناسازی و معیارسازی در فن تصحیح متون فارسی و ارتقای آن، و دوم جریان‌سازی و درباره هریک به تفصیل می‌توان سخن گفت.

۳. نگارش مقالات پژوهشی، نقد کتاب و مداخل پژوهشی: در میان استادان و محققان فرهنگ و ادب ایران معدود کسانی داریم که در کنار کارهای شاهنامه‌پژوهی کرد، این فقدان درخشان را از ادامه پژوهش‌های ایران‌دوست محروم ساخت. دکتر خالقی حدود ۲۰ سال پیش در مجلس رونمایی از شاهنامه مصحح خود که در همین مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی تشکیل شد، سخنی از ویلی برانت، صدر اعظم نسل اول آلمان، برنده جایزه صلح نوبل نقل کرد که وصیت کرده بود روی سنگ قبرش بنویسند: «ما سعی خودمان را کردیم». خالقی شاهنامه‌های مختلف داخلی و به بار نشست. جا دارد در سوگ او هم‌زبان با حکیم فردوسی بگوئیم: دریغانه‌ی تو ایران زمین.

۴. آفرینش‌های ذوقی و ادبی: ایشان در کنار اینکه دانشمندی برجسته بود و کارهای تحقیقی عرضه کرد، در حوزه شعر، داستان‌نویسی و نمایشنامه‌نویسی هم فعالیت داشت و مجموعه کوچکی هم از اشعار ایشان در ایران چاپ شده است.

اگر بخواهم خلاصه کنم مرحوم دکتر خالقی مطلق بدون هیچ مبالغه‌ای به لحاظ کمیت و کیفیت کارهایی که در بیش از ۶۰ سال زیست عالمانه خود انجام داد، برجسته‌ترین و پرکارترین شاهانه‌شناسی داخل و خارج ایران به شمار می‌رود و اگر بخواهیم دو شاخص نمایان و تأثیرگذار زندگی علمی ایشان را - در کنار ویژگی‌های دیگری که دارد - برجسته‌تر کنیم عبارتست از: یک ضابطه و معیار بسیار درخشان که مسئله تصحیح متون فارسی نه فقط شاهنامه ایجاد کرد و با روش درست و عالمانه‌ای که در تصحیح شاهنامه به کار بست، فن تصحیح علمی متون مربوط به فرهنگ و ادب ایران بسیار ارتقا پیدا کرد و بعد از شاهنامه ایشان هرکس بخواهد هرمتنی را که مربوط به حوزه تاریخ و فرهنگ و ادب ایران است، در هریک از زبان‌های فارسی، عربی یا ایرانی آثاری به این زبان‌ها پدید آمده تصحیح کند باید کار خود را با شاهنامه تصحیح دکتر خالقی مطلق بسنجند و بطراز کند و لامحال سطح کار خود را بالا ببرد. پس الگوسازی و میناسازی و معیارسازی در فن تصحیح متون فارسی و ارتقای آن، و دوم جریان‌سازی و درباره هریک به تفصیل می‌توان سخن گفت.

۳. نگارش مقالات پژوهشی، نقد کتاب و مداخل پژوهشی: در میان استادان و محققان فرهنگ و ادب ایران معدود کسانی داریم که در کنار کارهای شاهنامه‌پژوهی کرد، این فقدان درخشان را از ادامه پژوهش‌های ایران‌دوست محروم ساخت. دکتر خالقی حدود ۲۰ سال پیش در مجلس رونمایی از شاهنامه مصحح خود که در همین مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی تشکیل شد، سخنی از ویلی برانت، صدر اعظم نسل اول آلمان، برنده جایزه صلح نوبل نقل کرد که وصیت کرده بود روی سنگ قبرش بنویسند: «ما سعی خودمان را کردیم». خالقی شاهنامه‌های مختلف داخلی و به بار نشست. جا دارد در سوگ او هم‌زبان با حکیم فردوسی بگوئیم: دریغانه‌ی تو ایران زمین.

مکتب پژوهشی مرحوم دکتر خالقی مطلق آموختند و خود بنده هم افتخار می‌کنم که در سیاه‌مشق‌های بسیار ناپذیری که در این عرصه عرضه کردم و بعد از این به شرط بقای عمر و سلامت عرضه خواهم کرد، بخشی از روش کار خود را وام‌دار مکتب پژوهشی مرحوم دکتر خالقی مطلق هستم. برای آن استاد درگذشته آرزوی شادی روح و برای بازماندگان آرزوی طول عمر تمام با سلامتی و سرفرازی دارم و با یک رباعی دکتر خالقی مطلق که در یک مصراع آن به اقتضای موضوع تصرفی شده، سخنم را به پایان می‌رسانم:

من در تن خود رگ کبانی دارم
در رگ همه خون پهلوانی دارم
با آن همه ترک‌تازی و فتنه هنوز
در دست هنوز درفش کابوایی دارم

ما در پژوهش‌های‌شان، متأسفانه ناآشنایی یا کم‌آشنایی با دانشنامه‌ها و اهمیت مدخل‌های دانشنامه‌ای است درحالی‌که درباره مقولات، موضوعات و مفاهیم درباره تاریخ، فرهنگ و ادب ایران و مشخصاً شاهنامه گاه مدخل‌های برخی از دانشنامه‌ها بهترین و جامع‌ترین منبعی است که می‌توان مراجعه کرد. مثلاً اگر از من بخواهند و مرا ملزم کنند درباره حافظ فقط یک منبع معرفی کنم بی‌گمان مدخل مفصل و چندبخشی و عالمانه در دایرةالمعارف بزرگ اسلامی را معرفی خواهم کرد. برخی از مدخل‌هایی که مرحوم دکتر خالقی مطلق درباره مسائل مربوط به شاهنامه نوشته است مانند فردوسی، شاهنامه فردوسی و رستم و مداخل دیگر تألیف ایشان به‌ویژه در دانشنامه زبان و ادب فارسی چاپ فرهنگستان زبان و ادب فارسی جزو برجسته‌ترین منابع مربوط به آن موضوع است و گاه می‌توان اگر بنا باشد یک منبع را مثلاً درباره فردوسی یا شاهنامه یا رستم معرفی کنیم حتماً باید به مقالات دانشنامه‌ای که آن مرحوم تألیف کرده ارجاع داد. این نکته‌ای است که باید به آن توجه شود و معمولاً مغفول واقع می‌شود و زیر سایه خورشیدی به نام تصحیح شاهنامه که بسیار هم ارزشمند هست، کم‌تر دیده می‌شود.

مکتب پژوهشی مرحوم دکتر خالقی مطلق بدون هیچ مبالغه‌ای به لحاظ کمیت و کیفیت کارهایی که در بیش از ۶۰ سال زیست عالمانه خود انجام داد، برجسته‌ترین و پرکارترین شاهانه‌شناسی داخل و خارج ایران به شمار می‌رود و اگر بخواهیم دو شاخص نمایان و تأثیرگذار زندگی علمی ایشان را - در کنار ویژگی‌های دیگری که دارد - برجسته‌تر کنیم عبارتست از: یک ضابطه و معیار بسیار درخشان که مسئله تصحیح متون فارسی نه فقط شاهنامه ایجاد کرد و با روش درست و عالمانه‌ای که در تصحیح شاهنامه به کار بست، فن تصحیح علمی متون مربوط به فرهنگ و ادب ایران بسیار ارتقا پیدا کرد و بعد از شاهنامه ایشان هرکس بخواهد هرمتنی را که مربوط به حوزه تاریخ و فرهنگ و ادب ایران است، در هریک از زبان‌های فارسی، عربی یا ایرانی آثاری به این زبان‌ها پدید آمده تصحیح کند باید کار خود را با شاهنامه تصحیح دکتر خالقی مطلق بسنجند و بطراز کند و لامحال سطح کار خود را بالا ببرد. پس الگوسازی و میناسازی و معیارسازی در فن تصحیح متون فارسی و ارتقای آن، و دوم جریان‌سازی و درباره هریک به تفصیل می‌توان سخن گفت.

۴. آفرینش‌های ذوقی و ادبی: ایشان در کنار اینکه دانشمندی برجسته بود و کارهای تحقیقی عرضه کرد، در حوزه شعر، داستان‌نویسی و نمایشنامه‌نویسی هم فعالیت داشت و مجموعه کوچکی هم از اشعار ایشان در ایران چاپ شده است.

اگر بخواهم خلاصه کنم مرحوم دکتر خالقی مطلق بدون هیچ مبالغه‌ای به لحاظ کمیت و کیفیت کارهایی که در بیش از ۶۰ سال زیست عالمانه خود انجام داد، برجسته‌ترین و پرکارترین شاهانه‌شناسی داخل و خارج ایران به شمار می‌رود و اگر بخواهیم دو شاخص نمایان و تأثیرگذار زندگی علمی ایشان را - در کنار ویژگی‌های دیگری که دارد - برجسته‌تر کنیم عبارتست از: یک ضابطه و معیار بسیار درخشان که مسئله تصحیح متون فارسی نه فقط شاهنامه ایجاد کرد و با روش درست و عالمانه‌ای که در تصحیح شاهنامه به کار بست، فن تصحیح علمی متون مربوط به فرهنگ و ادب ایران بسیار ارتقا پیدا کرد و بعد از شاهنامه ایشان هرکس بخواهد هرمتنی را که مربوط به حوزه تاریخ و فرهنگ و ادب ایران است، در هریک از زبان‌های فارسی، عربی یا ایرانی آثاری به این زبان‌ها پدید آمده تصحیح کند باید کار خود را با شاهنامه تصحیح دکتر خالقی مطلق بسنجند و بطراز کند و لامحال سطح کار خود را بالا ببرد. پس الگوسازی و میناسازی و معیارسازی در فن تصحیح متون فارسی و ارتقای آن، و دوم جریان‌سازی و درباره هریک به تفصیل می‌توان سخن گفت.

۳. نگارش مقالات پژوهشی، نقد کتاب و مداخل پژوهشی: در میان استادان و محققان فرهنگ و ادب ایران معدود کسانی داریم که در کنار کارهای شاهنامه‌پژوهی کرد، این فقدان درخشان را از ادامه پژوهش‌های ایران‌دوست محروم ساخت. دکتر خالقی حدود ۲۰ سال پیش در مجلس رونمایی از شاهنامه مصحح خود که در همین مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی تشکیل شد، سخنی از ویلی برانت، صدر اعظم نسل اول آلمان، برنده جایزه صلح نوبل نقل کرد که وصیت کرده بود روی سنگ قبرش بنویسند: «ما سعی خودمان را کردیم». خالقی شاهنامه‌های مختلف داخلی و به بار نشست. جا دارد در سوگ او هم‌زبان با حکیم فردوسی بگوئیم: دریغانه‌ی تو ایران زمین.

۴. آفرینش‌های ذوقی و ادبی: ایشان در کنار اینکه دانشمندی برجسته بود و کارهای تحقیقی عرضه کرد، در حوزه شعر، داستان‌نویسی و نمایشنامه‌نویسی هم فعالیت داشت و مجموعه کوچکی هم از اشعار ایشان در ایران چاپ شده است.

اگر بخواهم خلاصه کنم مرحوم دکتر خالقی مطلق بدون هیچ مبالغه‌ای به لحاظ کمیت و کیفیت کارهایی که در بیش از ۶۰ سال زیست عالمانه خود انجام داد، برجسته‌ترین و پرکارترین شاهانه‌شناسی داخل و خارج ایران به شمار می‌رود و اگر بخواهیم دو شاخص نمایان و تأثیرگذار زندگی علمی ایشان را - در کنار ویژگی‌های دیگری که دارد - برجسته‌تر کنیم عبارتست از: یک ضابطه و معیار بسیار درخشان که مسئله تصحیح متون فارسی نه فقط شاهنامه ایجاد کرد و با روش درست و عالمانه‌ای که در تصحیح شاهنامه به کار بست، فن تصحیح علمی متون مربوط به فرهنگ و ادب ایران بسیار ارتقا پیدا کرد و بعد از شاهنامه ایشان هرکس بخواهد هرمتنی را که مربوط به حوزه تاریخ و فرهنگ و ادب ایران است، در هریک از زبان‌های فارسی، عربی یا ایرانی آثاری به این زبان‌ها پدید آمده تصحیح کند باید کار خود را با شاهنامه تصحیح دکتر خالقی مطلق بسنجند و بطراز کند و لامحال سطح کار خود را بالا ببرد. پس الگوسازی و میناسازی و معیارسازی در فن تصحیح متون فارسی و ارتقای آن، و دوم جریان‌سازی و درباره هریک به تفصیل می‌توان سخن گفت.

* متن سخنرانی در مجلس «راوی حکیم طوس» که صورت کامل آن از سوی مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، اختصاصاً در اختیار روزنامه ایران، قرار گرفته است.

